

HOBSBAWM

Richard J. Evans: Eric Hobsbawm. *A Life in History*. Little–Brown, 800 old., £35.

The Guardian, 2019. február 10.

Angliában, pontosabban Anglia kényelmes vidékein még mindig rendkívüli ténynek számít, ha valaki kommunista volt. Persze nincs benne semmi különös Olasz- vagy Franciországban, Brazíliában vagy Bengálban, de Yorkshire déli részén, sőt bizonyosan Skóciában sem, ahol az 1945 után létrehozott intézmények oly sokat köszönhetnek a tapintatos kommunista kezdeményezéseknek.

Ez az udvarias csodálkozás még mindig kibillenti Eric Hobsbawm megítélését. Míg élt, a recenzensek és interjúkészítők nem állták meg, hogy meg ne kérdezzék: „Hogyhogy Ön még most is?” Ebből lett később a „Hogy tehetete?”. Richard Evans, a mostani vaskos életrajzi könyv szerzője maga is történész, nézetei pedig inkább szociáldemokrata, semmint marxista színezetűek. Igyekszik elkerülni a fenti szokványos fordulatot: „Ez az életrajz,[...] nem hanyagolja ugyan el Eric intellektuális és politikai fejlődését, ám figyelem mindenekelőtt a személyes tapasztalataira, a belső életére irányul.”

Így azután Evansnál általában a háttérbe szorul Hobsbawm elköteleződése amellett, amit egykor marxizmus-leninizmusnak mondtak. Ehelyett azt vizsgálja, hogyan formálta a félelmetes XX. század politikai környezete Hobsbawm ízlését, pályáját és kapcsolatait. Brit állampolgárként az egyiptomi Alexandriában született (sosem volt menekült, még ha volt is közép-európai zsidó kulturális öröksége), majd Bécsben töltötte a szegénység rémétől kísért kora gyermekségét, hogy elárvult tinédzserként

érkezzen meg 1931 izgató és viharos Berlinjébe, amikor a weimari köztársaság már haldoklott, és a Német Kommunista Párt végső utcai harcait vívta az egyre erősödő nácikkal.

Égett a világ, Hobsbawm is láng-ra kapott, és bekapcsolódott a harcokba. Aligha tehetett mást. Evans – kissé erőtlően – azt sugallja, hogy Hobsbawm azért lépett be a kommunista pártba, mert menekülni akart a szegénység szégyenétől – ütött-kopott biciklijé annyira ócskának mutatkozott iskolatársai fényes kerékpárjai mellett. Ennél bizonyosan többet nyomott a latban, hogy úgy érezhette, az első vonalban harcol az arageddoni csatában. Nancy nővérével együtt minden veszéllyel dacolva éltek Berlinben. Hitler hatalomra jutása után is folytatták a „vörös” broszúrák terjesztését mindaddig, amíg nagybátyjuk 1933 elején át nem költöztette az egész családot Nagy-Britanniába – s még csak nem is azért, hogy megmeneküljenek az üldöztetéstől (ahogyan többnyire feltételeztük), hanem tisztán üzleti okokból.

A kommunisták a hatalomért küzdöttek, nem csak azért, hogy megvédjék a köztársaságot a náciktól. Vereségük – jelentette ki Hobsbawm sokkal később – élete leginkább meghatározó politikai tapasztalata volt. Nemcsak a harc drámaisága miatt, hanem mert – mint mondta – „a szocialista-kommunista szakítás legszektásabb pontján vált felnőtté”, a Komintern katasztrófális politikájának közegében, amely egyaránt halálos ellenségének tekintette a fasizmust és a szociáldemokráciát. Hobsbawm a Szovjetunió és Sztálin elvtárs csillogó szemű híveként érkezett Londonba, de azután a széles körű baloldali-progresszív szövetségek melletti érvelés nyomta rá bélyegét egész politikai tevékenységére, elutasítva azt a gyakran paranoiás elzárkózást, amely Nagy-Britannia Kommunista Pártjának vezetőit jellemezte. Ez a stratégia vezette el közel 40 évvel később a New Labourért érzett, rövid ideig tartó lelkesedéshez.

Hobsbawm egyszer azt mondta, 16 éves korában határozta el, hogy történész lesz. Evans erre nem talált semmilyen bizonyítékot, arra viszont igen, hogy az ifjú Hobsbawm Lon-

donban megszállottan olvasta a marxista klasszikusokat, és elmélyült a francia és német szépirodalomban, a költészetben és az irodalomtörténetben – mindenekelőtt pedig a „természetben”. Evans csodálatos, túlradó prózában teleírt lapokat ásott elő a hagyatékából – például a londoni ködről. Ekkoriban kapott rá Hobsbawm a ritka madárfajok azonosítására és katalogizálására is. Még élete végén is hegyet mászott a szeretett walesi tájon; miközben hatalmas mennyiségű irományt és pipafüstöt produkált, egyáltalán nem volt afféle sápatag, íróasztala rabjaként élő értelmiségi.

18 évesen, amikor felvették a cambridge-i King’s College-ba, „magas, szögletes, sovány, csúnya fickónak” látta magát. Ám ha már kilógott a sorból, ennek maga akarta megválasztani a módját. A berlini iskolában azzal tűnt ki, hogy ő volt az „angol fiú”, amit talán el is fogadott. Életrajzírója szerint ösztönösen is mindig a játéktér szélére húzódott, csak egy pontig vett részt a játékban, de mindig jól láthatóan. Későbbi politizálásában – mindenekelőtt a Nagy-Britannia Kommunista Pártja vezetőivel kialakult bosszankodó és bőszítő viszonyában – sem ment igazán sohasem túl a „határon”. Ott álldogált a határnál, de még belül. Voltak beltagok, akik felszóltatták, hogy tűnjön onnan, és kültagok, akik azt üvöltötték, hogy lépjen már át a kerítésen, amit soha nem tett meg. Ha barátai arról faggatták, miért maradt a pártban, azt mondogatta: „Sohase mondj le. Várd meg, míg kizárnak.” Ám a párt nem tette meg neki ezt a szívességet, noha gyakran csak egy hajszálon múlt. Ha kilép, elmerült volna egy nagy, irányt vesztett tömegben. Azt mondogatta, nem óhajt az egykori kommunisták klubjához tartozni. Kitartott egy új, igazságos világ elvakító látomása mellett, amely még Berlinben érte és formálta át: először értelmét és lelkiismeretét alárendelve a pártfegyelemnek, később pedig a vezetőség heves, de „belső” kritikusaként.

Vonzódása a fősodort épp csak a szélről kísérő élethez hosszú ideig meghatározta szakmai és magánéletét egyaránt. Történelmi pályája elején energiái nagy részét a XIX. századnak szentelte – már hetvenen is jóval túl

volt, amikor a saját százada felé fordult, és megírta *A szélsőségek kora* című nagyszerű könyvét arról a rövid XX. századról, amelyről azt tartotta, hogy a „legforradalmibb korszak volt a földkeresség írott történelmében”. 1959-ben látott napvilágot a *Primitív lázadók*, amelyből kiviláglott, mennyire izgatják a marginális népi felkelések, a „társadalmi banditizmus”. Amikor a kommunista ortodoxia szentté avatta az „autentikus” népzénet, Hobsbawm Nagy-Britannia legkifinomultabb jazz-kritikusa volt Francis Newton álnéven – a komoly egyetemek tudós történése egyben éjszakai bagolyként élt a Sohóban a „cicák” és „pipik” körében, egy ideig kapcsolatban egy bájos, rész munkaidős prostituálttal.

Addigra már kiheverte Muriel Seammannel kötött „elvtársi” házasságát. Egyikük se tudta igazán, mit akar („Érzéseimből arra kell következtetnem, hogy szerelmes vagyok”), de a házasság még nyolc évig tovább botladozott, míg végre kínok közt darabokra hullott, s évekig elhúzódó depresszióba taszította Hobsbawmot. Nem hiszem, hogy Muriel utolsó „Kedves Eric”-levelének közlésével Evans bármit is nyújt azon kívül, hogy zavarba hozza az olvasót.

Viszont Hobsbawmot ekkor már figyelte az MI5.¹ Már a háború alatt is megfigyelés alatt állt, amikor a Royal Engineers egységében szolgált, katonai előadó lett, és „láztóan” szovjet-barát eszméket és nézeteket hirdetett („Második frontot, most!”). Noha lehallgatott telefonbeszélgetéseiből és felnyitott leveleiből semmiféle terhelő tény nem került elő, az MI5 levéltára mégis olyan izgalmas forrásokat rejtett Evans számára, amelyekeken csak Hobsbawm eleven stílusú és mélyen elgondolkodtató naplói tesznek túl.

Nem éppen vidám szórakozás 1956 előtt tett politikai kijelentéseit olvasni. Úgy vélte, „bölcshúzás” volt Sztálintól a német-szovjet paktum megkötése 1939-ben; elfogadta, hogy „védekező” jellegű volt Finnország szovjet megtámadása; elítélte a pártot megtagadó renegátokat, például Arthur Koestlert. Belátta, hogy „nem lehetett

könnyű” Feliksz Dzerzsinszkijnek, a szovjet titkosrendőrség megalapítójának, hogy embereket kell lelővetnie – de ezt az „objektív kegyetlenséget” szerinte igazolta „a proletariátusba és a mozgalom jövőjébe vetett hit”.

Ám Evans azt is bemutatja, milyen hamar vált a háború utáni évtizedben Hobsbawmból tüske a párt testében,

HOBBSAWM MAGYARUL MÉG NEM MEGJELENT FONTOS KÖNYVEI

The Jazz Scene

MacGibbon & Kee, 1959

(Francis Newton álnéven)

Workers: Worlds of Labour

Pantheon, 1985

Globalisation, Democracy and Terrorism

Little, Bown, 2007

How to Change the World:

Reflections on Marx and Marxism.

Yale University Press, 2011

aki felpanaszolja a belső demokrácia hiányát és a párt képtelenségét arra, hogy bármit is bíráljon, ami szovjet – még jóval Magyarország szovjet megszállása előtt, ami azután 1956-ban porba sújtotta a brit kommunizmust. A párt „történész csoportja” szétesett, de létrehívta az értelmiségi új baloldalt; a Hobsbawm szívéhez oly közel álló folyóirat, a *Past & Present* pedig a független marxista francia történészek *Annales*-jával egyenrangú orgánummá vált.

A könyvből kiderül, hogyan táplálták személyes kapcsolatok is Hobsbawm intenzív érdeklődését először a dél-európai – főleg az itáliai –, majd a latin-amerikai paraszti társadalmak iránt. (Mint egyszer bánatosan beismerte nekem, régebben azt gondolta, két intézmény nem éri meg a XXI. századot: a katolikus egyház és a parasztság.) Ezekben az országokban sokkal híresebb és szélesebb körben olvasott szerző lett, mint Nagy-Britanniában. Evans munkáját sok kritika érte amiatt, hogy túlzott részletességgel tárgyalja hőse jövedelmét, kiadói szerződéseit és könyvei eladott példányszámát, de aligha mérhető fel Hobsbawm világméretű hatása, ha nem tudjuk, hogy Braziliában több

mint egymillió példányban keltek el a könyvei.

Az életrajz elbeszéli e mára klaszszikus művek – a „kora”-sorozat: *A forradalmak kora*, *A tőke kora*, *A szélsőségek kora*, *A birodalmak kora* (ez személyes kedvencem, angol címe *The Age of Industry and Empire*), *The Invention of Tradition* – belső történetét. Maradandók-e? Hobsbawm maga ironikus és realista módján úgy gondolta, nem: mind arra vár, hogy meghaladják. Bizonyos, hogy némely hiányosság már most is nyilvánvaló. Soha nem értette meg igazán a nacionalizmust, és megvetette a poszt-modernizmust. Kiábrándító, hogy maradék baloldali párthűségével ösztönösen haragudott a nőmozgalomra, nem tudta megbocsátani, hogy szenvedélyesen támadásba lendültek ahelyett, hogy bevárták volna a forradalmat. Az identitásválasztás énközpontú, széttozozott politikája pedig egyenesen kétségbe ejtette.

Hobsbawmból úgymond „kedves ember” lett: vendégszerető, bölcs és meghatóan ragaszkodó a barátaihoz. Marlene Schwarzczal 1962-ben kötött házassága az életét mentette meg. Megadta neki a belső boldogságot, amellyel el tudta viselni a szocializmus reményének szertefoszlása után a jövőt illető borulását.

Evans megrajzolta egy nagy tudós portréját, akit megbecsülnek, ám – ahogy ez lenni szokott – feltűnően az establishmenten kívül állt. 95 évig élt, teljesen megőrizve szellemi erejét. A könyvei is sokáig fognak élni, mert ellenállhatatlanul jó stílusban íródtak. És azért is, mert mind arról szól, hogyan küzd szerte a világon a Sokaság a Kevések hatalma, gőgje és mohósága ellen – és az a harc nem ér egyhamar véget.

NEAL ASCHERSON
Wessely Anna fordítása

1 ■ Military Intelligence Section 5 – az Egyesült Királyság kémelhárító és nemzetbiztonsági ügynöksége.